Bölüm 4

Hukuka Aykırılık

Öğrenme çıktıları

1 Hukuka Aykırılığın Anlamı ve Tipiklikle İlişkisi

1 Suçun hukuka aykırılık unsurunu açıklayabilme

2 Hukuka Uygunluk Nedenleri

2 Hukuka uygunluk nedenlerini açıklayabilme

3 Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Hata ve Sınırın Aşılması

3 Hukuka uygunluk nedenlerinde hata ve sınırın aşılmasının ceza sorumluluğuna etkisini açıklayabilme

Anahtar Sözcükler: • Hukuka Aykırılık • Tipiklik • Meşru Savunma • Hakkın Kullanılması • İlgilinin Rızası • Görevin İfası • Hata

GİRİŞ

Hukuka aykırılık, fail tarafından gerçekleştirilen tipe uygun davranışın suç olarak kabul edilebilmesinin şartlarından birisidir. Buna göre, fiilin suç olması için tipe uygun ve hukuka aykırı olması gerekmektedir. Hukuka aykırılık, genel bir ifadeyle fail tarafından gerçekleştirilen fiilin hukuk düzeni ile bir çatışma hâlinde olmasını ifade eder.

Fail tarafından gerçekleştirilen fiil, bazı durumlarda kanundaki suç tanımına uymakla birlikte, hukuka aykırı olmayabilmektedir. Bu durum, somut olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunduğu anlamına gelir. Hukuka uygunluk nedeninin mevcut olması hâlinde, fail tarafından gerçekleştirilen fiil tüm hukuk düzeni bakımından hukuka uygundur.

HUKUKA AYKIRILIĞIN ANLAMI VE TİPİKLİKLE İLİŞKİSİ

Hatırlanacağı üzere, suç kavramı *tipik ve hukuka aykırı* bir fiili ifade etmektedir Öyleyse tipik fiilin işlenmesine izin veren bir hukuk kuralının (hukuka uygunluk nedeninin) bulunması durumunda, fiil hukuka uygun olacağından suç oluşmayacaktır.

Hukuka Aykırılık Kavramı

Hukuka aykırılık, fail tarafından gerçekleştirilen fiilin hukuk düzeni tarafından onaylanmamasını, hukuk düzeninin gerekleri ile çatışma hâlinde olmasını ifade eder. Buna göre, fail tarafından gerçekleştirilen fiilin hukuka aykırı olması, fiil ile hukuk düzeni arasında bir çelişkinin olduğunu gösterir. Hukuka aykırılık, fail tarafından gerçekleştirilen fiilin bir niteliğidir.

Kanun koyucu, toplumsal yaşamı garanti altına almak amacıyla bağlayıcı hukuk kuralları ihdas etmiştir. Bu kurallar, emredici veya yasaklayıcı nitelik gösterirler. Hukuka aykırılık kişi tarafından gerçekleştirilen fiil ile bu emredici veya yasaklayıcı kurallar arasında bir uyumsuzluk olması anlamına gelir.

Hukuka aykırılık kavramı, ceza hukukunun temel kavramlarından olan "haksızlık" kavramı ile yakından ilişkilidir. Önceki bölümlerde de değinildiği üzere haksızlık, fail tarafından gerçekleştirilen ve hukuk düzeni ile çatışma hâlinde bulunan fiilin kendisini ifade etmektedir. Hukuka aykırılık ise haksızlık teşkil eden bu fiilin bir niteliğini oluşturmaktadır. Hukuka aykırılık ile haksızlık arasındaki ilişkinin sonucu, hukuka aykırılığın derecelendirilmesinin mümkün olmamasına karşın, haksızlığın derecelendirilebilir olmasıdır. Buna göre bir fiilin az ya da çok hukuka aykırı olduğundan bahsedilmesi mümkün değilken, fiilin haksızlık içeriğinin az ya da çok olmasından bahsedilebilir. Somut bir örnekle açıklamak gerekirse, başkasına ait on liranın rızası hilafına alınması ile on bin liranın alınması arasında hukuka aykırılık bakımından bir fark yoktur; iki eylem de hukuka aykırıdır. Buna karşılık on bin liranın alınmış olmasının haksızlık içeriği kural olarak on liranın alınmış olmasına göre daha yüksektir (Roxin, 2006, 603). Birtakım fiiller haksızlık teşkil etmelerine rağmen, bu haksızlığın derecesi ceza hukukunun müdahalesini gerektirecek düzeyde değildir. Örneğin, taksirle mala zarar verilmesi, ceza yaptırımını gerektirmeyen bir haksızlıktır. Haksızlık içeriğinin farklılığı, gerçekleştirilen fiile uygulanacak yaptırım şeklinin belirlenmesinde ve uygulanacak yaptırımın ağırlığına ilişkin bir ölçüt oluşturur.

Hukuka aykırılık bakımından hukuk disiplinleri arasında bir ayrım yapılması mümkün değildir. Bir fiil, hukuka uygun olduğunda tüm hukuk disiplinleri bakımından hukuka uygundur; herhangi bir hukuk disiplinin öngördüğü kurallara aykırı olduğunda ise tüm hukuk düzeni bakımından hukuka aykırıdır. Bu kabul hukuk düzeninin birliği ilkesinin bir sonucudur (Akkaş, 2016, 7). Bununla birlikte hukuka aykırı fiil medeni hukuk alanında bir haksızlık teşkil etmesine rağmen, ceza hukuku haksızlığı niteliği göstermeyebilir. Örneğin, vadesi gelmiş bir borcun ödenmemesi bir haksız fiil teşkil etmesine rağmen, kanun koyucu tarafından bir suç olarak düzenlenmemiş olması dolayısıyla ceza hukuku haksızlığı değildir.

> ✓ Hukuka aykırılık, fail tarafından gerçekleştirilen fiilin hukuk düzeni tarafından onaylanmamasını, hukuk düzeninin gerekleri ile çatışma hâlinde olmasını ifade eder. Buna göre, fail tarafından gerçekleştirilen fiilin hukuka aykırı olması, fiil ile hukuk düzeni arasında bir çelişkinin olduğunu gösterir. Hukuka aykırılık, fail tarafından gerçekleştirilen fiilin bir niteliğidir.

Hukuka Aykırılık ve Tipiklik

Ceza hukukunda fiilin hukuka aykırı olup olmadığına ilişkin değerlendirme, tipe uygun fiilin tespitinden sonra gerçekleştirilecektir. Buna göre, hukuka aykırılık değerlendirilmesi, tipikliğin subjektif ve objektif unsurlarının gerçekleşmiş olduğunun tespitinden sonra yapılmaktadır. Fail tarafından kanundaki suç tipinin subjektif ve objektif unsurlarının gerçekleştirilmiş olması ceza hukuku sorumluluğu bakımından gerekli olmakla birlikte yeterli değildir; fiilin aynı zamanda hukuka aykırı olması, başka bir ifadeyle hukuka uygunluk nedenlerinden birinin bulunmaması gereklidir.

Fail tarafından gerçekleştirilen ve kanundaki suç tanımına uyan fiil, hukuka aykırılık bakımından bir karine teşkil eder. Başka bir deyişle, tipe uygun fiil kural olarak hukuka aykırıdır. Tipe uygun fiilin hukuka aykırı olmaması, ancak bir hukuka uygunluk nedeninin mevcut olması durumunda söz konusu olabilir (Özgenç, 2019, 319). Hukuka uygunluk nedeninin bulunması durumunda, gerçekleştirilen fiil bir suç teşkil etmediği gibi hukuka uygun bir fiil olması dolayısıyla fail bakımından herhangi bir hukuki sorumluluğa neden olmayacaktır.

Tipiklik kural olarak hukuka aykırılık bakımından bir karine teşkil etmekle birlikte bazı suç tiplerinde hukuka aykırılık unsuruna suç tipi içerisinde yer verilebilmektedir. Bu gibi durumlarda, suçun kanuni tanımında "hukuka aykırı olarak", "hukuka aykırı" veya "haksız" gibi ifadelere yer verilmektedir. Bu durumda, hukuka aykırılığa işaret eden ifade eğer tipiklik unsurlarından birini niteliyorsa failin kastının hukuka aykırılığı kapsaması gerekir. Buna karşılık hukuka aykırılığa işaret eden ifade suç tipinin tümünü niteler nitelikte ise somut olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunup bulunmadığının araştırılması hususunda hâkime yönelik bir uyarı söz konusudur (Koca ve Üzülmez, 2019, 266).

dikkat

Fail tarafından kanundaki suç tipinin subjektif ve objektif unsurlarının gerçekleştirilmiş olması ceza hukuku sorumluluğu bakımından gerekli olmakla birlikte yeterli değildir; fiilin aynı zamanda hukuka aykırı olması, başka bir ifadeyle hukuka uygunluk nedenlerinden birinin bulunmaması gereklidir.

Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Subjektifliği

Tipe uygun bir fiili gerçekleştiren kişinin, somut olayda hukuka uygunluk nedenlerinden birinin bulunması durumunda, bu hukuka uygunluk nedeninden faydalanabilmesi için, hukuka uygunluk nedeni kapsamında hareket ettiğinin bilincinde olması gerekir. Failin hukuka uygunluk nedeninin gerçekleştiği bilincinde olmaksızın tipe uygun bir fiil gerçekleştirmesi durumunda, gerçekleştirilen hareketin objektif olarak hukuka uygun olduğu kabul edilerek, ceza hukuku sorumluluğundan kurtulması mümkün değildir (Koca ve Üzülmez, 2019, 267).

Fail tarafından hukuka uygunluk nedenleri kapsamında bilinmesi gereken hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarıdır. Buna göre, örneğin meşru savunma hukuka uygunluk nedeninden faydalanabilmesi için failin kendisine veya bir başkasına karşı gerçekleştirilen haksız bir saldırının mevcut olduğunu bilmesi gerekmektedir. Aksi durumda, failin gerçekleştirdiği hareket haksızlık olma niteliğini devam ettirir. Ancak meydana gelen netice hukuk düzeninin gereklerine aykırılık teşkil etmediği için fail neticeden sorumlu tutulmayacaktır. Bu durumda, kişinin sorumluluğu suça teşebbüs bağlamında değerlendirilecektir. Bir örnek ile açıklamak gerekirse, babasını öldürmek isteyen (Ç), gece kalkarak babasının bulunduğu odaya gider ve elindeki silahla babasını öldürür. Sonradan, babanın, (Ç)'nin uyumakta olan annesini öldürmek üzere olduğu belirlenir. Bu durumda, (Ç)'nin gerçekleştirdiği fiil objektif olarak meşru savunma kapsamında kalmakta ise de (Ç) bunun bilincinde olmadığından dolayı kasten öldürmeye suçuna teşebbüs kapsamında cezalandırılacaktır.

Öğrenme Çıktısı

1 Suçun hukuka aykırılık unsurunu açıklayabilme

Araştır 1	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Hukuka aykırılık ve tipiklik arasında nasıl bir ilişki vardır?	Hukuka aykırılık kavramı hakkında bilgi veriniz.	Hukuka uygunluk nedenlerini sübjektifliğini anlatınız.

HUKUKA UYGUNLUK NEDENLERİ

Tipiklik ile hukuka aykırılık arasındaki ilişkinin ortaya konulmasından sonra, sıra hukuka uygunluk nedenlerinin neler olduğunu belirtmeye gelmiştir. Aşağıda hukuka uygunluk nedenleri genel hatları ile ortaya konulacaktır.

Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Ortak Özellikleri

Hukuka uygunluk nedenlerinin ortak özellikleri ile ilgili olarak belirtilmesi gereken hususlardan ilki, hukuka uygunluk nedenlerinin hukuk düzeninin tümü bakımından etkili olduğudur. Bu kapsamda, hukuka uygunluk nedeni herhangi bir hukuk disiplininden kaynaklanabilir ve tüm hukuk disiplinleri bakımından etki doğurur. Örneğin Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen hukuka uygunluk nedenlerinden biri kapsamındaki fiil, medeni hukuk bakımından tazminat yükümlülüğü doğurmaz. Dolayısıyla hukuka uygunluk nedenleri fiilin hukuka aykırı olarak doğmasına engel olurlar (Soyaslan, 2018, 359).

> Suçun hukuka aykırılık unsurunu ortadan kaldıran ve dolayısıyla fiilin suç teşkil etmesine engel olan nedenlere, hukuka uygunluk nedenleri veya haksızlığı ortadan kaldıran sebepler adı verilir (Koca ve Üzülmez, 2019, 272).

Hukuka uygunluk nedenleri, kanunda sayılanlarla sınırlı değildir. Bir hukuka uygunluk nedeni, kanun koyucu tarafından düzenlenebileceği gibi mahkemeler tarafından içtihat yoluyla da kabul edilebilir (Hakeri, 2017, 315). Bu durum suçta ve cezada kanunilik ilkesine aykırılık teşkil etmez.

Hukuka uygunluk nedenlerinin kendi içerisinde bir sıralamaya tabi tutulması mümkün değildir. Bir olay kapsamında birden fazla hukuka uygunluk nedeni söz konusu olabilir. Bu durumda hukuka uygunluk nedenleri birbirinden bağımsız şekilde uygulanabilir. Hukuka uygunluk nedenlerinden birinin bulunması, fiili tüm hukuk düzeni bakımından hukuka uygun hale getirir.

dikkat

Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen hukuka uygunluk nedenleri, görevin ifası, meşru savunma, hakkın kullanılması ve ilgilinin rızasıdır.

Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen hukuka uygunluk nedenleri, görevin ifası, meşru savunma, hakkın kullanılması ve ilgilinin rızasıdır. İlerleyen bölümde bunlar hakkında bilgi verilecektir.

Görevin İfası

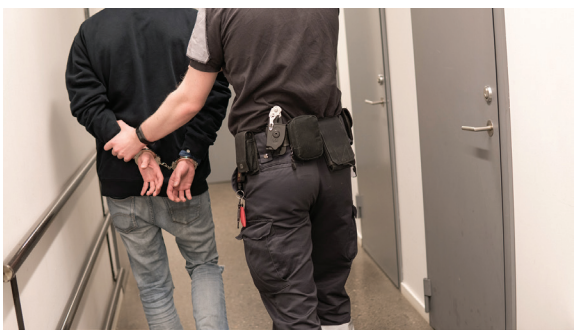

Resim 4.1 Görevin İfası

Görevin ifası, bir hukuka uygunluk nedeni olarak Türk Ceza Kanunu'nun 24. maddesinde "*Kanunun hükmünü yerine getiren kimseye ceza verilmez.*" şeklinde düzenlenmiştir. Görevin ifasında, kamu görevi ile ilgili olarak kanun tarafından verilmiş bir yetki söz konusudur ve bu yetkinin kullanılması herhangi bir hukuka aykırılığa yol açmaz.

✓ Kanunun hükmünü yerine getiren kimseye ceza verilmez (TCK m. 24).

Görevin ifası kapsamında gerçekleştirilen fiil kanunda düzenlenen bir suç tipine uyabilir. Bu durumda, tipe uygun olmasına rağmen görevin ifası hukuka uygunluk sebebi kapsamında olması dolayısıyla tipe uygun fakat hukuka aykırı olmayan bir fiil söz konusudur. Örneğin hakkında yakalama kararı bulunan bir kimsenin kolluk kuvvetlerince yakalanması durumunda, gerçekleştirilen hareket, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçunun kanuni tanımına uymasına rağmen görevin ifası kapsamında gerçekleştirildiğinden dolayı hukuka aykırı değildir (Soyaslan, 2018, 359). Görevin ifası kapsamında kişiye tanınan yetki, genellikle o kişi bakımından bir yükümlülük olmaktadır. Hukuk düzeninin bir kişiyi belirli hareketleri gerçekleştirmeye yetkili veya yükümlü kılması durumunda, bu fiilin hukuka aykırı olması hukuk mantığı ile bağdaşabilen bir durum değildir (Soyaslan, 2018, 381). Bu nedenle görevin ifası bir hukuka uygunluk nedeni olarak düzenlenmiştir. Görevin ifası hukuka uygunluk sebebi, temel hak ve hürriyetler ile yakın bağlantı içerisinde bulunduğundan dolayı çeşitli kanunlarda ayrıntılı şekilde düzenlenmiştir.

Görevin ifası hukuka uygunluk nedeni bakımından, hukuk sistemimizde pek çok örnek bulunmaktadır.

Bunlardan en önemlisi, kolluğun zor ve silah kullanmasına ilişkindir. Kolluğun zor ve silah kullanma yetkisi, Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 16. maddesinde düzenlenmiştir. Bu madde hükmünde, kolluğa görevini yaparken direnişle karşılaşması hâlinde, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanma yetkisi verilmiştir. Kolluk bu yetkisi kapsamında direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hâle getirecek şekilde, kademeli olarak artan nispette zor kullanabilir. Kolluğun kullandığı zor, direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde doğrudan doğruya kullandığı bedenî gücü veya direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde bedenî kuvvetin dışında kelepçe, cop, basınçlı veya boyalı su, göz yaşartıcı gaz veya toz, fizikî engel, polis köpekleri ve atlarını kapsayabilir. Kanunda, zor kullanmadan önce, ilgililere direnmeye devam etmeleri hâlinde doğrudan doğruya zor kullanılacağının ihtar edileceği düzenlenmiş ancak, direnmenin mahiyeti ve derecesi göz önünde bulundurularak, ihtar yapılmadan da zor kullanılabileceği hükme bağlanmıştır.

Kolluğun silah kullanma yetkisi ise daha sıkı şartlara bağlı olacak şekilde düzenlenmiştir. Buna göre kolluk görevlileri, meşru savunma hâli dışında;

- bedenî kuvvet ve maddî güç kullanarak etkisiz hale getiremediği direniş karşısında, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde,
- hakkında tutuklama, gözaltına alma, zorla getirme kararı veya yakalama emri verilmiş olan kişilerin ya da suçüstü halinde şüphelinin yakalanmasını sağlamak amacıyla ve sağlayacak ölçüde,
- kendisine veya başkalarına, işyerlerine, konutlara, kamu binalarına, okullara, yurtlara, ibadethanelere, araçlara ve kişilerin tek tek veya toplu halde bulunduğu açık veya kapalı alanlara molotof, patlayıcı, yanıcı, yakıcı, boğucu, yaralayıcı ve benzeri silahlarla saldıran veya saldırıya teşebbüs edenlere karşı, saldırıyı etkisiz kılmak amacıyla ve etkisiz kılacak ölçüde,

silah kullanmaya yetkilidir. Meşru savunmanın şartlarının oluşması durumunda, silah kullanma yetkisine ilişkin bu şartlar aranmaksızın silah kullanılabilecektir. Kolluğa görevin ifası kapsamında silah kullanma yetkisi, sınırlı şartlarda ve ölçülülük ilkesine uygun davranılması şartıyla verilmiştir.

Kanunun hükmünü yerine getirme hukuka uygunluk nedeni ile ilgili bir diğer önemli örnek Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 90. maddesinde düzenlenmiş olan suçüstü hâlinde yakalama yetkisidir. Kanundaki düzenlemeye göre;

- kişiye suçu işlerken rastlanması,
- suçüstü bir fiilden dolayı izlenen kişinin kaçması olasılığının bulunması veya hemen kimliğini belirleme olanağının bulunmaması,

hâllerinin varlığı durumunda herkes geçici olarak yakalama yetkisine sahiptir. Görüldüğü üzere anılan hüküm, kolluk görevlisi olmayan kişilere de geçici olarak yakalama yetkisi vermektedir (Soyaslan,

2018, 382). Bu hükmün sınırları içerisinde kalmak kaydıyla, geçici yakalama yapılması durumunda, kişi, hürriyeti yoksun kılma suçundan dolayı sorumlu tutulmayacaktır.

Meşru Savunma

Resim 4.2 Meşru Savunma

Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen hukuka uygunluk nedenlerinden bir diğeri meşru savunmadır. Meşru savunma Türk Ceza Kanunu'nun 25. maddesinde *gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hâl ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez*, şeklinde düzenlenmiştir. Meşru savunma, Anayasa'da da dayanağını bulmuştur. Anayasa'nın 17. maddesi uyarınca herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

> Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hal ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez (Türk Ceza Kanunu m. 25).

Meşru savunma, saldırıya uğrayan kişiler bakımından bir hak olmakla birlikte, saldırıda bulunan kişilere herhangi bir risk ile karşılaşmadan diğer bireylerin haklarına haksız bir saldırıda bulunamayacakları hususunda uyarı işlevi gördüğünden, hukuk düzeninin korunmasına da hizmet etmektedir (Roxin, 2006, 654).

Kanun'da meşru savunmanın şartları; gerek kişinin kendisine gerekse de bir başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırının mevcut olması ve saldırıyı defetmek üzere saldırı ile orantılı bir biçimde karşı konulması olarak belirlenmiştir. Buna göre meşru savunmanın şartları şu şekilde açıklanabilir.

Meşru savunmanın ilk şartı, kişinin kendisine veya başkasına ait bir hakka yönelik haksız bir saldırının gerçekleşmesi, gerçekleşmesinin veya tekrarının muhakkak olmasıdır. Kanun'da, kendisine veya bir başkasına ait bir hakka yönelik haksız saldırı ifadesine yer verildiğinden dolayı, meşru savunma sadece kişinin yaşamına yönelik saldırılar ile sınırlanmamıştır. Mal varlığına karşı bir saldırıya karşı meşru savunmada bulunulması mümkündür (Soyaslan, 2018, 393). Bir hakka yönelik saldırının haksız olması gerekir. Buna göre, meşru savunma kapsamında gerçekleştirilen bir harekete karşı meşru savunmada bulunulması mümkün değildir. Zira meşru savunma kapsamında gerçekleştirilen hareketler haksız bir saldırı olarak nitelenemez. Buna karşılık, kusurluluğu etkileyen nedenler altında gerçekleştirilen eylemlere karşı meşru savunma mümkündür. Örneğin, kişiye karşı gerçekleştirilen haksız saldırı bizzat kendisinin tahriki sonucunda gerçekleştiğinde dahi kişi meşru savunmadan faydalanabilir (Özgenç, 2019, 369).

Meşru savunmanın şartlarından bir diğeri, saldırının mevcut olması veya gerçekleşmesinin ya da tekrarının muhakkak olmasıdır. Bu kapsamda, sona ermiş bir saldırıya karşı meşru savunmada bulunulması mümkün olmadığı gibi, muhtemel bir saldırının önlenmesi amacıyla da meşru savunmada bulunulamaz.

Meşru savunmadan faydalanan kişinin, saldırıya uğrayan kişi olması şart değildir. Bir başkasına ait bir hakka yönelmiş haksız bir saldırıya karşı da meşru müdafaada bulunulması mümkündür. Meşru savunmadan faydalanabilmek için saldırının haksız olması yeterlidir. Dolayısıyla saldırıda bulunan kişinin cezalandırılabilir olup olmadığı önemli değildir. Bu kapsamda akıl hastalarınca gerçekleştirilen saldırılara karşı da meşru savunmada bulunulması mümkündür.

Meşru savunmanın söz konusu olabilmesi için saldırının bir insan tarafından gerçekleştirilmesi gerekir, bir kişi tarafından araç olarak kullanılmadığı sürece hayvanların saldırıları, haksız bir saldırı olarak nitelendirilmez (Koca ve Üzülmez, 2019, 281).

Meşru savunma bakımından kanunda öngörülen diğer şart ise saldırıyı defetmek üzere, saldırı ile orantılı bir biçimde karşı konulmuş olmasıdır. Bu şart meşru savunmanın, savunmaya ilişkin şartlarındandır. Orantılılık şartının gereklerinden biri savunmanın gerekli olmasıdır. Bu durum meşru savunma kapsamında gerçekleştirilen savunma hareketlerinin zorunlu olmasını ifade eder. Buna göre, saldırıyı savunma hareketlerini gerçekleştirmeksizin savuşturma imkânının bulunmaması meşru savunmanın şartlarından birisidir. Savunmanın zorunlu ve gerekli olması, saldırıya uğrayan kişinin kaçmasını içermez. Hukuk düzeni haksız bir saldırıya uğrayan kişiyi kaçmak zorunda bırakmamaktadır. Bu kapsamda, saldırıya uğrayan kişinin, saldırıyı kaçarak bertaraf etme imkânının olup olmadığı araştırılmayacaktır.

Meşru savunmada savunmanın orantılılığı, saldırı anındaki şartlar içerisinde saldırı ve savunma göz önünde tutularak belirlenecektir. Savunma, saldırının bertaraf edilmesi için gerekli olduğu ölçüde gerçekleştirilmelidir. Savunmanın, saldırıyı defedecek boyutun ötesine geçmemesi gerekir. Buna göre saldırıda kullanılan araçlar ile savunma arasında bir orantı bulunmalıdır. Ancak bu, saldırı ile savunmada kullanılan araçların aynı olması gerektiği anlamına gelmez. Örneğin bıçakla gerçekleştirilen bir saldırıya karşı, gerekli olduğu ölçüde ateşli silah kullanılması mümkündür.

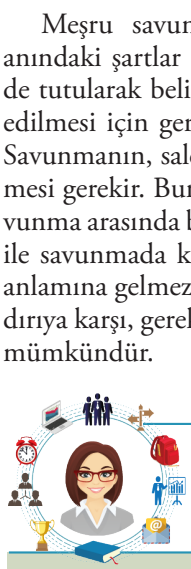

Kanun'da meşru savunmanın şartları; gerek kişinin kendisine gerekse de bir başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırının mevcut olması ve saldırıyı defetmek üzere saldırı ile orantılı bir biçimde karşı konulması olarak belirlenmiştir.

Yaşamla İlişkilendir

Yar. 1. CD., E. 2013/2791, K. 2013/5664, T. 10.10.2013

Oluşa ve dosya içeriğine göre; olay gecesi, maktul Cihangir ve arkadaşları, düz kontak yapmak suretiyle çaldıkları araç ile tanık Yücel Kılınç'a ait tekel bayisinin kilidini demir kesme makası ile keserek, bayii içinden tekel malzemelerini ve yazar kasanın bozuk para çekmecesini aldıkları, arabanın bagajına koyduktan sonra aynı araç ile saat 05.00 sularında sanığın marketinin önüne geldikleri, demir kesme makası ile kilidi keserek marketin kepengini açmaya çalıştıkları, bu sırada sanık İ.. K..'ın kendisine ait ve evinin alt katında bulunan marketin kepenklerinin açıldığını duyması üzerine, uyanarak evinin balkonuna çıktığı, marketin önünde bir aracın kapıları açık hâlde park etmiş, maktul ve arkadaşlarının kepenklerinin yarısına kadar açık olan marketten eşyaları taşıyarak araca yüklediklerini gördüğü, "ne yapıyorsunuz o malları bırakın" diye bağırmak suretiyle kaçmalarını sağlamak istediği, ancak maktul ve arkadaşlarının sanığa küfür ederek eylemlerine devam ettikleri, maktul Cihangir'in daha sonra aracın içinde ele geçen sallama tabir edilen elindeki bıçağı balkondan bağırmak suretiyle eylemlerinden vazgeçirmeye çalışan sanığa gösterip, küfür ederek "gir içeri" diye karşılık vermesi üzerine sanığın evin içine girip, evde bulunan ruhsatlı silahını alarak balkona tekrar çıktığı, şahıslara bağırarak önce havaya üç el ateş ettiği, maktulün arkadaşlarının silah sesi ile olay yerinden kaçtıkları, maktul Cihangir ise kaçmayarak marketten taşıdıkları tekel malzemelerinin yüklü olduğu araca binerek hareket ettirdiği, sanığın araç ile mallarının da götürüldüğünü görmesi üzerine aracın arkasından araca doğru ateş ettiği, araçta giriş delikleri oluşturan mermilerin aracın içinde şoför koltuğunda oturan maktulün sırt bölgesine isabet etmesi sonucu maktulün yaralanarak öldüğü olayda; sanık İbrahim Halil'in maktul Cihangir ve arkadaşlarının hırsızlık suçunu işlemek amacıyla marketin kepenginin açılmasından itibaren, bu suçun gerçekleşmemesi ve vazgeçmeleri için çabalamasına rağmen saldırıyı defedememesi karşısında ve kendisine ait malları korunmak amacıyla, olay yerinden malları ile kaçan maktulün bulunduğu araca ateş etmesinde yasal savunma koşullarının gerçekleştiği ve yasal savunmada aşırıya kaçmadığı, maktul Cihangir'in yaralanarak ölmesinin yasal savunma kapsamında kaldığı ve sanığın bu suçtan sorumlu tutulamayacağı anlaşılmakla, TCK'nın 25/1 ve CMK'nın 223/2-d maddeleri uyarınca sanık İbrahim Halil hakkında ceza verilmesine yer olmadığına ve beraatine kararı verilmesi gerekirken, yazılı şekilde sanığın maktul Cihangir'e karşı eylemini yasal savunma sınırının aşılması suretiyle işlediğinden bahisle TCK'nın 27/2 maddesi uyarınca ceza tertibine yer olmadığına karar vermesi, bozmayı gerektirmiştir.

Hakkın Kullanılması

Hukuka uygunluk nedenlerinden bir diğeri hakkın kullanılmasıdır. Hakkın kullanılması, Türk Ceza Kanunu'nun 26. maddesinin birinci fıkrasında *hakkını kullanan kimseye ceza verilmez*, şeklinde düzenlenmiştir. Hukuk düzeninin çizdiği sınırlar içerisinde kullanılan bir hak kapsamında gerçekleştirilen hareket, hukuka uygundur. Kişi, hakkını kullanması nedeniyle ceza yaptırımına tabi tutulamaz.

✓ Hakkını kullanan kimseye ceza verilmez (Türk Ceza Kanunu m. 26/1).

Hakkın kullanılması hukuka uygunluk nedeninin iki şartı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kişiye hukuk düzeni tarafından tanınmış bir hakkın bulunmasıdır. Bu hak, herhangi bir merciin karar veya onayına gerek olmaksızın doğrudan doğruya kullanılabilir bir hak olmalıdır (Özgenç, 2019, 323). Hakkın kullanılması hukuka uygunluk nedeninin diğer şartı ise kişiye hukuk düzenince tanınan hakkın, kanuni sınırlar içerisinde kullanılmış olmasıdır.

Hakkın kullanılmasında hukuk düzeni tarafından tanınan bir hakkın kanuni sınırları içerisinde kullanılması söz konusudur. Örneğin, Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenen velayet hakkı uyarınca ana ve baba, çocuğun bakım ve eğitimi konusunda onun menfaatini göz önünde tutarak gerekli kararları alır ve uygular. Bu kapsamda, çocuğun eğitimi kapsamında hürriyetinden yoksun kılınması gibi durumlar, kanuni sınırlar içerisinde kaldığı sürece, hakkın kullanılması kapsamında hukuka uygun olacaktır (Soyaslan, 2018, 371).

Hakkın kullanılması ceza kanununun genel hükümler kısmında düzenlenmiş olmasına rağmen, bazı suç tiplerinde hakkın kullanılmasının çeşitli görünüm şekillerine yer verilebilmektedir. Örneğin, halk arasında korku ve panik yaratmak amacıyla tehdit, suç işlemeye tahrik, suçu ve suçluyu övme, halkı kin ve düşmanlığa tahrik etme veya aşağılama ve kanunlara uymamaya tahrik suçları bakımından; haber verme sınırlarını aşmayan ve eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamalarının suç oluşturmayacağı, kanunun ilgili yerlerinde düzenlenerek, hakkın kullanılması kapsamında eleştiri hakkına kanunda özel olarak yer verilmiştir.

dikkat

Hakkın kullanılması hukuka uygunluk nedeninin iki şartı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kişiye hukuk düzeni tarafından tanınmış bir hakkın bulunmasıdır. İkincisi ise, kişiye hukuk düzenince tanınan hakkın, kanuni sınırlar içerisinde kullanılmış olmasıdır.

İlgilinin Rızası

Resim 4.3 İlgilinin Rızası

Hukuka uygunluk nedenlerinden bir diğeri ilgilinin rızasıdır. İlgilinin rızası Türk Ceza Kanunu'nun 26. maddesinde *kişinin üzerinde mutlak surette tasarruf edebileceği bir hakkına ilişkin olmak üzere, açıkladığı rızası çerçevesinde işlenen fiilden dolayı kimseye ceza verilmez*, şeklinde düzenlenmiştir.

Kanun'daki düzenlemeden de anlaşıldığı üzere, ilgilinin rızasının hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilmesi çeşitli şartlara bağlanmıştır. Buna göre, öncelikle kişinin rızasının üzerinde mutlak surette tasarruf edebileceği bir hakkına ilişkin olması gereklidir. Hukuk düzeni kişilere, her hak üzerinde serbestçe tasarruf etme yetkisi vermemektedir. Örneğin kişi yaşam hakkı üzerinde serbestçe tasarruf edemez. Bu kapsamda kişinin yaşam hakkına son verilmesine rıza göstermiş olması durumunda bu rıza bir hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilemeyecektir. Buna karşılık örneğin mal varlığı üzerinde kişinin dilediği şekilde tasarrufta bulunması mümkündür. Bunlara ilişkin rıza hukuka uygunluk nedeni olarak kabul edilecektir.

Hukuka uygunluk nedeni olarak rızanın diğer şartları ise rıza beyanının açık bir şekilde gerçekleştirilmesidir. Kanun bu şartı, kişinin açıkladığı

rızası ifadesine yer vererek vurgulamıştır. Rızanın, kuşkuya yer bırakmayacak şekilde açıklanması gerekmektedir. Örneğin, tıbbi müdahalelerin bir kısmı esasen kasten yaralama suçunun tipikliğini gerçekleştirmesine rağmen kişinin rızası nedeniyle hukuka uygundur. Bu durumda kişinin rızasının aydınlatılmış onamına bağlı olması gerekmektedir. (Hasta Hakları Yönetmeliği m. 26) Rıza açıklamasının açık olarak anlaşılması gerekir, bu bağlamda rıza beyanı örtülü, yazılı veya sözlü bir şekilde gerçekleştirilebilir.

> Tıbbi müdahalelerde hastanın rızası gerekir. Hasta küçük veya mahcur ise velisinden veya vasisinden izin alınır. Hastanın, velisinin veya vasisinin olmadığı veya hazır bulunamadığı veya hastanın ifade gücünün olmadığı hâllerde, bu şart aranmaz (Hasta Hakları Yönetmeliği m. 24).

Esasen vücuda acı vermesi dolayısıyla kasten yaralama suçunun tipikliğini oluşturan, dövme yapılması, kulak delinmesi gibi eylemler, ilgilinin rızası kapsamında hukuka uygun kabul edilen eylemlere örnek olarak gösterilebilir.

Rızanın bir hukuka uygunluk nedeni olarak uygulanabilmesi için kişinin rıza göstermeye yetkili olması gerekmektedir. Kanun bazı durumlarda kişinin rıza açıklamaya yetkili olmadığını açıkça belirlemektedir. Örneğin on beş yaşını doldurmamış çocukların, cinsel davranışlar bakımından gösterdikleri rızanın geçerli olmadığı Kanun tarafından belirlenmiştir (Türk Ceza Kanunu m. 103).

Öğrenme Çıktısı

2 Hukuka uygunluk nedenlerini açıklayabilme

Araştır 2	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Türk Ceza Kanununda sayılan hukuka uygunluk nedenleri hangileridir?	Meşru savunma hukuka uygunluk nedeninin şartları nelerdir?	Hukuka uygunluk nedenlerinin ortak özelliklerini açıklayınız.

HUKUKA UYGUNLUK NEDENLERİNDE HATA VE SINIRIN AŞILMASI

Şu ana kadar Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen hukuka uygunluk nedenleri olan görevin ifası, meşru savunma, hakkın kullanılması ve ilgilinin rızası hakkında bilgiler verilmiştir. Aşağıda bu sayılan hukuka uygunluk nedenleri çerçevesinde failin içine düştüğü hatanın nasıl değerlendirileceği incelenecektir. Daha sonra ise, bu hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın aşılması kavramından ne anlaşılması gerektiği açıklanacaktır.

Hukuka Uygunluk Nedenlerinin Maddi Şartlarında Hata

Bazı durumlarda kişi, bir hukuka uygunluk nedeninin maddi şartlarının gerçekleştiğini düşünmesine rağmen, bu şartlar aslında gerçekleşmemiş olabilmektedir. Bu gibi durumlarda, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hata söz konusu olmaktadır.

Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hata Türk Ceza Kanunu'nun 30. maddesinin 3. fıkrasında *ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlere ait koşulların gerçekleştiği hususunda kaçınılmaz bir hataya düşen kişi, bu hatasından yararlanır*, şeklinde düzenlenmiştir. Buna göre somut olayın şartlarında, hukuka uygunluk nedenlerine ait koşulların gerçekleştiği hususunda hataya düşen kişi, bu hatasından içinde bulunduğu hatanın kaçınılmaz olması durumunda yararlanabilecektir. Kişi, kaçınılabilir bir hataya düşmüş olması durumunda ise cezalandırılacak fakat cezasının belirlenmesinde bu husus dikkate alınacaktır.

Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hata hâlinde kişi, gerçekleştirdiği fiilin bir suç tipine uygun olduğunu bilmektedir. Ancak kişi, tipe uygun hareketinin bir hukuka uygunluk nedeni kapsamında kaldığını düşünmekte, hukuka aykırı bir fiil gerçekleştirme iradesi olmaksızın hareket etmektedir. Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hatanın söz konusu olması için, kişinin tasavvurunun gerçekliğe uygun olması durumunda, bir hukuka uygunluk nedeninin gerçekleşecek olması gerekir. Örneğin, karanlıkta kendisine doğru hızla yaklaşan bir kişiye, kendisine saldırıda bulunacağı inancıyla, fiziki müdahalede bulunan bir kişinin hareketi, somut olayda bir saldırının gerçekleşiyor olması halinde hukuka uygun olacaktır. Bu bağlamda, kişinin aslında saldırıya uğramayacak olması, saldırının varlığı hususunda bir hataya düşmüş olması durumunda kişi bakımından hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hata gündeme gelecektir. Bu durumda, hatanın kaçınılmaz olması halinde kişi cezalandırılmayacaktır.

Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi unsurları kapsamındaki bilgi kasta dâhildir (Koca ve Üzülmez, 2019, 299). Bu nedenle, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında kaçınılmaz bir hataya düştüğünde kişinin kasten hareket ettiği söylenemez. Kişinin gerçekleştirdiği hareket ile ilgili olarak daha dikkatli ve özenli davranması durumunda neticenin gerçekleşmeyeceği söylenebiliyorsa, başka bir ifade ile suçun taksirli şekli kanunda düzenlenmiş ise kişi bu suçtan dolayı sorumlu olur. Yukarıda verilen örnek çerçevesinde kişi, daha dikkatli ve özenli davrandığında kendisine doğru koşarak gelen kişinin bir saldırı gerçekleştirmeyeceğini öngörebilecek durumda ise taksirle yaralama suçundan dolayı sorumlu tutulacaktır.

Hukuka Uygunluk Nedeninin Varlığında veya Sınırında Hata

Kişi bazı durumlarda, gerçekleştirdiği hareketin şartlarında herhangi bir hata içerisinde bulunmamasına rağmen, kanunda gerçekleştirdiği fiile izin veren bir hukuka uygunluk nedeninin bulunduğunu düşünerek hareket edebilir. Bu durumda, kanunda tanımlanmış bir hukuka uygunluk nedeni bulunmamasına rağmen kişi, hukuka uygunluk nedeninin var olduğunu düşünerek hareket etmektedir.

Kişinin gerçekleştirdiği fiilin hukuka uygun olduğu zannıyla hareket ettiği ve dolayısıyla gerçekleştirilen fiilin bir haksızlık oluşturduğu hususunda kaçınılmaz bir hataya düşmesi durumunda Türk Ceza Kanunu'nun 30. maddesinin 4. fıkrasında düzenlenen haksızlık yanılgısı söz konusu olur. Esasen kanunda düzenlenmemiş bir hukuka uygunluk nedeninin kişi tarafından kaçınılmaz bir hataya düşülerek varsayılmış olması durumunda da haksızlık yanılgısı söz konusu olacaktır.

Hukuka uygunluk nedeninin varlığında hata ve dolayısıyla haksızlık yanılgısına düşülmüş olması kişinin kastı üzerinde herhangi bir etkide bulunmaz, gerçekleştiren fiil hukuka aykırıdır ve bir haksızlık teşkil eder (Göktürk, 2016, 125). Ancak kişi, haksızlık yanılgısı içerisinde hareket etmiş olması dolayısıyla cezalandırılmaz. Bu durum kişinin kusurluluğu ile ilgilidir. Nitekim haksızlık yanılgısının varlığı ve kaçınılmazlığı hâlinde kişi hakkında beraat değil ceza verilmesine yer olmadığına karar verilecektir.

Hukuka uygunluk nedenlerinde hatanın haksızlık yanılgısı kapsamında değerlendirilebilecek diğer bir şekli, hukuka uygunluk nedeninin sınırında hatadır. Bu durumda kişi, kanunda düzenlenmiş olan bir hukuka uygunluk nedeninin varlığını bilmekte, bununla birlikte hukuka uygunluk nedeni ile çizilmiş sınırlara ilişkin olarak bir hataya düşmektedir. Örneğin kişi ilgilinin rızasının, hukuken tasarruf edilemeyecek hususları da kapsadığını düşünmektedir. Hukuka uygunluk nedeninin sınırında hata durumunda da bu hatanın kaçınılmaz olması hâlinde kişi, cezalandırılmayacaktır.

Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Sınırın Aşılması

Resim 4.4 Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Sınırın Aşılması

Hukuka uygunluk nedenleri bakımından incelenmesi gereken bir diğer konu, hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın aşılmasıdır. Hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın aşılması durumunda, esasen olayda bir hukuka uygunluk nedeni mevcuttur fakat gerçekleştirilen fiil ile hukuka uygunluk nedeni ile çizilen sınır aşıldığından, fiil sınırı aşan kısım bakımından hukuka aykırı hale gelmektedir (Özgenç, 2019, 448).

dikkat

Hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın aşılmasından bahsedilebilmesi için, somut olayda hukuka uygunluk nedeninin şartlarının gerçekleşmiş olması gerekir. Somut olayda hukuka uygunluk nedeninin şartları gerçekleşmemiş ise meselenin hata hükümlerine göre değerlendirilmesi gerekir.

Hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın aşılması Türk Ceza Kanunu'nun 27. maddesinde düzenlenmiştir. Bu madde kapsamında iki farklı sınır aşımı öngörülmüştür. Bunlardan ilki hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın kast olmaksızın aşılması diğeri ise meşru savunmanın sınırının mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaş nedeniyle aşılmasıdır.

Hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın kast olmaksızın aşılması 27. maddenin ilk fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, ceza sorumluluğunu kaldıran nedenlerde sınırın kast olmaksızın aşılması hâlinde, fiil taksirle işlendiğinde de cezalandırılıyorsa, taksirli suç için kanunda yazılı cezanın altıda birinden üçte birine kadarı indirilerek hükmolunacaktır. Madde metninden de anlaşıldığı üzere, kişinin hukuka uygunluk nedenlerinde sınırı aşmasından söz edilebilmesi için sınırın kast olmaksızın aşılmış olması gerekmektedir. Kişi, hukuka uygunluk nedeninin sınırını kasten aştığı takdirde bu madde kapsamında cezasında herhangi bir indirim yapılmaz. Suça karşılık olarak öngörülen ceza ile cezalandırılır. Buna karşılık gerekli dikkat ve özenin gösterilmesi hâlinde sınır aşılmayacaktı denilebilen hâllerde, başka bir ifade ile sınırın taksirle aşılmış olması durumunda failin cezai sorumluluğu söz konusu olabilecektir. Buradaki ölçüt, sınırın taksirle aşılması ile gerçekleştirilen fiilin taksirle işlendiğinde cezalandırılıp cezalandırılmadığıdır. Buna göre gerçekleştirilen fiil taksirle işlendiğinde cezalandırılabilen bir fiil ise fail cezasında indirim yapılmak suretiyle cezalandırılacak; fiil taksirle işlendiğinde cezalandırılabilen bir fiil değilse, fail cezalandırılmayacaktır.

Hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın aşılmasına ilişkin kanunda düzenlenen diğer durum meşru savunmada sınırın heyecan, korku ve telaş nedeniyle aşılmasıdır. Türk Ceza Kanunu'nun 27. maddesinin ikinci fıkrasında yer verilen düzenleme uyarınca meşru savunmada sınırın aşılması mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaştan ileri gelmiş ise faile ceza verilmeyecektir. Hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın aşılmasına ilişkin bu hüküm meşru savunma ile sınırlanmıştır. Diğer hukuka uygunluk nedenleri bakımından uygulanamaz. Kanun'daki düzenlemeden de anlaşıldığı üzere, kişi heyecan, korku veya telaş nedeniyle meşru savunmanın sınırını aştığında, sınırı kasten aşmaktadır. Buna rağmen, kanun, kişinin içinde bulunduğu heyecan, korku veya telaş hâlinin, hareketlerini hukukun icaplarına göre yönlendirme yeteneğini önemli ölçüde etkilediğini dikkate alarak, kişinin cezalandırılmamasını öngörmüştür. Bu yönüyle, meşru savunmada sınırın heyecan, korku ve telaş nedeniyle aşılması kişi bakımından bir mazeret sebebidir. Meşru savunmada sınırın bu kapsamda aşılması, kişinin, kusurluluğu ile bağlantılıdır. Nitekim Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 223. maddesinde de meşru savunmada sınırın heyecan, korku veya telaş nedeniyle aşılması durumunda fail hakkında kusurunun bulunmaması nedeniyle ceza verilmesine yer olmadığına karar verileceği düzenlenmiştir.

Yaşamla İlişkilendir

YCGK, E. 2012/1-1286, K. 2013/264, 28.05.2013

Aynı yaşta olup, aynı köyde yaşamakta olan mağdur ve sanık arasında olaydan bir yıl kadar öncesine dayanan husumetin olduğu, olay günü hayvanlarını sulamak amacıyla yoldan geçmekte olan sanığa köy kahvehanesinde oturan mağdurun ters ters baktığı, sanığın hayvanlarını suladıktan sonra dönüşü sırasında mağdurun bu kez önüne geçerek; "geçen sene yediğin dayaktan akıllanmadın herhalde" dediği, sanığın üzerine saldırarak onu yere yatırdığı ve yerde üzerine çıkarak vurmaya ve boğazını sıkmaya başladığı, bu sırada mağdurun kardeşi B.'ın da mağdura yardım ederek sanığın ayaklarını tuttuğu, sanığın tüm çabasına rağmen saldırıdan kurtulmayı başaramadığı, sanığın üzerinde bulunan mağdurun, boğazını sıkmak ve vurmak suretiyle saldırısını devam ettirdiği, sanığın devam eden saldırıdan kurtulmak amacıyla köy hayatında yanında bulundurmasının mutad olduğu 8 cm. uzunluğundaki çakı bıçağını sağ cebinden tek eliyle çıkarıp açtığı ve üzerinde bulunan mağdura rastgele sallaması sonucunda mağdur B.'ın sol koltuk altı bölgesinden yaralandığı, mağdurun üzerinden kalkmasını sağlamak için sanığın çakı bıçağını bu kez mağdurun bacağına doğru salladığı, mağdurun dizinde çizik oluşturacak şekilde yaralanma meydana geldiği, sanığın bu şekilde yaralanan mağdur B.'ın altından kurtulduğu, yaralanması nedeniyle saldırısını sona erdiren mağdur B.'a karşı sanığın engel bir neden olmamasına rağmen eylemini devam ettirmediği ve olay yerinden uzaklaştığı, mağdurun sol arka taraftaki göğüs boşluğuna nafiz ve akciğer yaralanması nedeniyle hayati tehlike geçirecek, sol diz bölgesindeki çizik şeklindeki yaralanması nedeniyle de basit tıbbi müdahale ile giderilebilecek şekilde yaralandığı, sanığın olaydan beş gün sonra kendiliğinden gelerek teslim olmasından sonra alınan adli raporunda; boyun bölgesinde yaygın iyileşmiş sıyrık izleri, sağ kulak arkasında şişlik, sol omuzda ekomotik alanlar, bel bölgesinde iyileşmeye başlamış ekimozlar, başın arka kısmında ağrı ve hassasiyet tespit edildiği anlaşılmaktadır.

Bu şekilde meydana gelen olayda, sanığın hukuka uygunluk nedenlerinde sınırı aşıp aşmadığının belirlenebilmesi için öncelikle meşru savunma şartlarının oluşup oluşmadığının belirlenmesi gereklidir. Mağdur B.'ın sanığı yere yatırdıktan sonra ona vurması, boğazını sıkmaya başlaması ve mağdurun kardeşi B.'ın sanığın mukavemet etmesini engelleyecek şekilde ayaklarından tutması karşısında, sanığın bu haksız saldırı nedeniyle kendisini savunma hakkı doğmuştur. Ancak sanığın cebinden çıkardığı çakı bıçağı ile kendisine saldıran mağduru yaralamaya yönelik olarak hayati bölgeleri dışında, örneğin bacaklarına doğru vurarak saldırıyı defetmesi mümkün iken mağdurun göğüs bölgesine doğru rastgele çakı bıçağını sallaması sonucu mağduru göğüs boşluğuna nafiz ve akciğer yaralanması oluşturacak şekilde yaralaması eyleminde, saldırı ve savunmaya ilişkin diğer şartların bulunduğunda şüphe bulunmamakta ise de, "gerçekleştirilen savunmanın, maruz kalınan tecavüzü defedecek ölçüde olması" yani "saldırı ile savunma arasında oran bulunması" şartı gerçekleşmediğinden, meşru savunmanın şartlarının oluştuğundan söz edilemez. Başka bir anlatımla, savunma ile saldırı arasındaki denge savunma lehine bozulmuş, dolayısıyla da ölçülülük ya da orantılılık ilkesi ihlal edilmiştir.

Savunmanın, meşru savunma şartlarında başladığı, ancak orantılılık ilkesinin ihlal edilmesi nedeniyle meşru savunmanın gerçekleştiğinin kabul edilemeyeceğine göre bu durumda, TCK'nın 27. maddesinde düzenlenen "sınırın aşılması"nın söz konusu olup olamayacağının değerlendirilmesi gerekmektedir. Sanığın, mağdurun göğüs bölgesine doğru çakı bıçağını rastgele salladığı ve sınırın kastla aşıldığı sabit olduğuna göre, maddenin 1. fıkrasının olayda uygulanma şartlarının bulunmadığı açıktır.

Kanun koyucu tarafından sadece meşru savunmaya ilişkin olarak kabul edilen ve anılan maddenin 2. fıkrasında düzenlenen mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaştan ileri gelen nedenlerle sınırın aşılmasının olayda uygulanmasının söz konusu olup olamayacağına gelince; sanığın aralarında

geçmişe dayalı husumet bulunan mağdurun kendisine saldırarak yere yatırması, vurmaya ve boğazını sıkmaya başlaması, mağdurun kardeşi Burak'ın da ayaklarından tutması nedeniyle tüm çabasına rağmen ellerinden kurtulamaması göz önüne alındığında, meşru savunmada sınırın mazur görülebilecek bir heyecan, korku ve telaş ile aşıldığının kabulü zorunludur. Sanığın, maruz kaldığı saldırının etkisiyle içine düştüğü psikolojik hâl nedeniyle heyecanlanması, paniğe kapılması ve hatta korkması, bunun sonucunda da meşru savunma sınırını aşması hayatın olağan akışında beklenebilecek bir durum olup, somut olayda TCK'nın 27. maddesinin 2. fıkrasının uygulanma şartları gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak;

Fail tarafından gerçekleştirilen fiilin suç olması, fiilin, kanundaki suç tanımına uymasının yanı sıra hukuka aykırı olmasını da gerekli kılar. Buna göre tipe uygun fiil, hukuka aykırı olduğunda bir haksızlık teşkil eder. Fiilin tipe uygun olması hukuka aykırı olduğu hususunda karine teşkil eder. Hukuka uygunluk nedenlerinden birinin mevcut olmaması durumunda, fiil, tipe uygun ve hukuka aykırı olacak ve bir ceza hukuku haksızlığı teşkil edecektir. Hukuka aykırılık, fiilin, tüm hukuk düzenince değerlendirilmesi ile ulaşılan bir niteliğini teşkil etmektedir.

Tipe uygun fiil bazı durumlarda hukuka aykırı olmayabilir. Tipik fiilin hukuka aykırı olmaması bir hukuka uygunluk nedeninin şartlarının gerçekleşmiş olmasına bağlıdır. Hukuka uygunluk nedenleri, tüm hukuk düzenince etkide bulunan, gerçekleştirilen fiilin tipe uygun olmasına rağmen, hukuk düzenine uygun olmasını sağlayan nedenlerdir. Bunlar, kanunda sayılanlarla sınırlı değildir ve kendi içerisinde bir sıralamaya tabi tutulamazlar. Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen hukuka uygunluk nedenleri; görevin ifası, meşru savunma, hakkın kullanılması ve ilgilinin rızasından ibarettir.

Bir hukuka uygunluk nedeninin maddi şartları somut olayda gerçekleşmemiş olmasına rağmen, kişi tarafından bunların gerçekleşmiş olduğunun düşünülmesi durumunda, hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hata söz konusu olur. Hatanın kaçınılmaz olması hâlinde, kişinin kasten hareket ettiği söylenemez. Bu durumda suçun taksirli şeklinin suç olarak düzenlenmiş olması ve şartların varlığı hâlinde, kişi suçun taksirli şeklinden sorumlu tutulabilir. Benzer şekilde hukuka uygunluk nedeninin varlığı hususunda hataya düşülmesi de mümkündür. Bu durumda, kanunda kişi tarafından gerçekleştirilen fiile ilişkin bir hukuka uygunluk nedeni bulunmamasına rağmen, kişi bir hukuka uygunluk nedeninin var olduğunu düşünmektedir. Bu durumda, hatanın kaçınılmaz olması hâlinde haksızlık yanılgısı söz konusu olacaktır. Hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın aşılması da kanunda farklı neticelere bağlanmıştır. Sınırın kast olmaksızın aşılması hâlinde, kişi gerçekleştirdiği fiilin taksirli bir suç tipine vücut vermesi hâlinde bu suçtan dolayı sorumlu tutulacak ve fakat kişiye verilecek cezada indirim yapılacaktır. Meşru savunmada sınırın heyecan, korku ve telaş dolayısıyla aşılması hâlinde ise kişi, kusurlu addedilmediğinden dolayı cezalandırılmayacaktır.

Öğrenme Çıktısı

3 Hukuka uygunluk nedenlerinde hata ve sınırın aşılmasının ceza sorumluluğuna etkisini açıklayabilme

Araştır 3	İlişkilendir	Anlat/Paylaş
Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hatanın kişinin cezai sorumluluğuna etkisi nedir?	Hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın aşılmasını açıklayınız.	Meşru savunmada sınırın heyecan korku ve telaş nedeniyle aşılmasını anlatınız.

1 Suçun hukuka aykırılık unsurunu açıklayabilme

Hukuka Aykırılığın Anlamı ve Tipiklikle İlişkisi

Hukuka aykırılık, suçun unsurlarından birini teşkil eder. Buna göre, tipe uygun fiilin ceza hukuku haksızlığı olarak nitelendirilebilmesinin şartlarından biri, fiilin hukuka aykırı olmasıdır. Fiilin tipe uygun olması hukuka aykırı olduğu yönünde karine teşkil eder. Hukuka uygunluk nedenlerinden birinin somut olayda gerçekleşmiş olması durumunda, tipe uygun fiil hukuka aykırı olmayacaktır. Bu durumda fiil, tüm hukuk düzeni bakımından hukuka uygundur. Hukuka aykırılık bakımından hukuk disiplinleri arasında bir ayrım yapılması mümkün değildir. Bir fiil hukuka uygun olduğunda tüm hukuk disiplinleri bakımından hukuka uygundur. Herhangi bir hukuk disiplinin öngördüğü kurallara aykırı olduğunda ise tüm hukuk düzeni bakımından hukuka aykırıdır. Bu kabul hukuk düzeninin birliği ilkesinin bir sonucudur.

2 Hukuka uygunluk nedenlerini açıklayabilme

Hukuka Uygunluk Nedenleri

Hukuka uygunluk nedenleri, tipe uygun fiilin hukuka aykırı olmaması sonucunu doğuran kurumlardır. Hukuka uygunluk nedenlerinden birinin gerçekleşmesi hâlinde, kişi tarafından gerçekleştirilen fiil bütün hukuk düzeni bakımından hukuka uygundur; herhangi bir hukuki sorumluluğa neden olmaz. Hukuka uygunluk nedenleri, tüm hukuk düzenince etkide bulunan, gerçekleştirilen fiilin tipe uygun olmasına rağmen, hukuk düzenine uygun olmasını sağlayan nedenlerdir. Bunlar, kanunda sayılanlarla sınırlı değildir ve kendi içerisinde bir sıralamaya tabi tutulamazlar. Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen hukuka uygunluk nedenleri; görevin ifası, meşru savunma, hakkın kullanılması ve ilgilinin rızasından ibarettir.

3 Hukuka uygunluk nedenlerinde hata ve sınırın aşılmasının ceza sorumluluğuna etkisini açıklayabilme

Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Hata ve Sınırın Aşılması

Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hata ve sınırın aşılması, Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenmiştir. Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hata hâlinde, kişinin tasavvuru ile gerçekleşen olay arasında bir uyumsuzluk bulunmakta; kişi, hukuka uygunluk nedeninin maddi şartlarının gerçekleştiğini düşünmekte ancak somut olayda bir hukuka uygunluk nedeni bulunmamaktadır. Bu durumda, kişinin içerisinde bulunduğu hatanın kaçınılmaz hata olması hâlinde kasten hareket ettiği söylenemez. Kişi, ancak şartlarının bulunması hâlinde taksirli suçtan sorumlu tutulabilir. Hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın aşılması durumunda ise, sınırın kast olmaksızın aşılmış olması hâlinde, kişi, suçun taksirli şeklinin kanunda düzenlenmiş olması hâlinde bundan sorumlu tutulacak ve fakat cezasında indirim yapılacaktır.

1 Hukuka aykırılık ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

A. Fail tarafından gerçekleştirilen fiilin kanundaki suç tipine uygun olması hukuka aykırılığına karine oluşturur.
B. Hukuka aykırılık suçun unsurlarından biri değildir ve failin kusuru ile ilgilidir.
C. Hukuka aykırılık derecelendirmeye tabi tutulabilir.
D. Hukuka uygunluk nedenleri yalnızca ceza hukuku bakımından etki gösterir.
E. Failin hukuka uygunluk nedenin faydalanabilmesi için hukuka uygunluk nedeninin gerçekleştiğinin bilincinde olması gerekli değildir.

2 Hukuka aykırılık ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır?**

A. Hukuka aykırılık fiilin, hukuk düzeninin gerekleri ile çatışma halinde olmasını ifade eder.
B. Hukuka aykırılık, fail tarafından gerçekleştirilen fiilin bir niteliğidir.
C. Hukuka aykırılık bakımından hukuk disiplinleri arasında bir ayrım yapılamaz.
D. Hukuka aykırı fiil örneğin, medeni hukuk alanında bir haksızlık teşkil etmesine rağmen, ceza hukuku haksızlığı niteliği göstermeyebilir.
E. Akıl hastaları ve kusur yeteneği olmayan diğer kişiler hukuka aykırı hareket edemez.

3 I. Haksız Tahrik
II. Meşru Savunma
III. Zorunluluk Hâli
IV. Görevin İfası
V. İlgilinin Rızası

Yukarıdakilerden hangileri hukuka uygunluk nedenlerinden **değildir?**

A. I ve II
B. I ve III
C. IV ve V
D. I, II ve III
E. III, IV ve V

4 Aşağıdakilerden hangisi hukuka uygunluk nedenlerinden biri **değildir?**

A. Görevin ifası
B. Meşru savunma
C. Hakkın kullanılması
D. İlgilinin rızası
E. Akıl hastalığı

5 Bir suç işlediği şüphesi ile bağlantılı olarak kolluk görevlileri tarafından yakalanan bir kişinin tutuklanması durumunda aşağıdaki hukuka uygunluk nedenlerinden hangisi uygulama alanı bulur?

A. Meşru savunma
B. Görevin ifası
C. Hakkın kullanılması
D. İlgilinin rızası
E. Zorunluluk hali

6 Meşru savunma ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır?**

A. Meşru savunmanın şartlarından biri haksız bir saldırının gerçekleşmesi, gerçekleşmesinin veya tekrarının muhakkak olmasıdır.
B. Meşru savunma, kişinin yaşamına yönelik saldırılar ile sınırlanmıştır.
C. Meşru savunmadan faydalanan kişinin, saldırıya uğrayan kişi olması şart değildir.
D. Kişiye karşı gerçekleştirilen haksız saldırı bizzat kendisinin tahriki sonucunda gerçekleştiğinde dahi kişi meşru savunmadan faydalanabilir.
E. Saldırıyı defetmek üzere saldırı ile orantılı bir biçimde karşı konulmuş olması meşru savunmanın şartlarından biridir.

7 İlgilinin rızası ile ilgili aşağıdakilerden hangisi **yanlıştır?**

A. Rızanın hukuka uygunluk nedeni olabilmesi için kişinin rızasının üzerinde mutlak surette tasarruf edebileceği bir hakkına ilişkin olması gereklidir.
B. Rızanın bir hukuka uygunluk nedeni olarak uygulanabilmesi için kişinin rıza göstermeye yetkili olması gerekmektedir.
C. On beş yaşını doldurmamış çocukların, cinsel davranışlar bakımından gösterdikleri rıza geçerli değildir.
D. İlgilinin rızasının geçerli olması Cumhuriyet savcısı veya hâkimin onayına bağlıdır.
E. Rıza beyanı örtülü, yazılı veya sözlü bir şekilde gerçekleştirilebilir.

8 Meşru savunmada sınırın heyecan, korku veya telaş nedeniyle aşılması hâlinde fail hakkında aşağıdaki hükümlerden hangisi verilir?

A. Düşme
B. Red
C. Beraat
D. Ceza verilmesine yer olmadığı
E. Mahkûmiyet

9 Sabaha karşı parkta koşu yapmakta olan A, kendisine doğru hızla yaklaşan B'nin haksız bir saldırıda bulunacağı düşüncesi ile B'ye bir yumruk atar. Sonradan B'nin müsabakalara hazırlanan bir sporcu olduğu ve A'ya saldırıda bulunmasının söz konusu olmadığı anlaşılır.

Buna göre aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

A. Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hata gerçekleşmiştir, A hatanın kaçınılmaz olması durumunda bu hatasından yararlanır.
B. A bakımından zorunluluk halinin şartları gerçekleşmiştir, A tarafından gerçekleştirilen eylem hukuka uygundur.
C. B, parkta gereğinden hızlı koşarak dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı hareket etmiştir, gerçekleşen eylem bakımından ilgilinin rızası söz konusu olur.
D. Somut olayda hukuka uygunluk nedeninin sınırı kasten aşılmıştır.
E. Olay kapsamında gerçekleşen yaralama fiilinden A ve B birlikte sorumlu tutulur.

10 Hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın heyecan, korku ve telaş dolayısıyla aşılması ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

A. Meşru savunmada sınırın, öfke ve gazap dolayısıyla aşılması durumunda da kişi sınırın aşılmasına ilişkin hükümlerden faydalanabilir.
B. Sınırın heyecan, korku ve telaş dolayısıyla aşılması yalnızca meşru savunma bakımından sonuç doğurur.
C. Meşru savunmada sınırın heyecan, korku veya telaş nedeniyle aşılmış olması durumunda, kişi hakkında beraat kararı verilir.
D. Meşru savunmanın şartları somut olayda gerçekleşmese dahi kişi, heyecan, korku ve telaş dolayısıyla aşılması hükümlerinden faydalanabilir.
E. Meşru savunmada sınırın heyecan, korku veya telaş nedeniyle aşılması yalnızca kasten öldürme ve kasten yaralama fiillerinde karşı gerçekleştirilen savunma eylemleri ile ilgili olarak uygulanabilir.

neler öğrendik yanıt anahtarı

1. A	Yanıtınız yanlış ise "Hukuka Aykırılığın Anlamı ve Tipiklikle İlişkisi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. E	Yanıtınız yanlış ise "Hukuka Aykırılığın Anlamı ve Tipiklikle İlişkisi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. B	Yanıtınız yanlış ise "Hukuka Uygunluk Nedenleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. E	Yanıtınız yanlış ise "Hukuka Uygunluk Nedenleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. B	Yanıtınız yanlış ise "Hukuka Uygunluk Nedenleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. B	Yanıtınız yanlış ise "Hukuka Uygunluk Nedenleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. D	Yanıtınız yanlış ise "Hukuka Uygunluk Nedenleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. D	Yanıtınız yanlış ise "Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Hata ve Sınırın Aşılması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. A	Yanıtınız yanlış ise "Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Hata ve Sınırın Aşılması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. B	Yanıtınız yanlış ise "Hukuka Uygunluk Nedenlerinde Hata ve Sınırın Aşılması" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

4 Araştır Yanıt Anahtarı

Araştır 1

Tipiklik, hukuka aykırılığa karine oluşturur. Buna göre, tipe uygun fiil, herhangi bir hukuka uygunluk nedeninin şartlarının oluşmamış olması durumunda hukuka aykırıdır. Hukuka uygunluk nedenlerinden birinin şartlarının oluşması hâlinde ise fiil, tipe uygun olmasına rağmen tüm hukuk düzeni bakımından hukuka uygundur.

Araştır 2

Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen hukuka uygunluk nedenleri, görevin ifası, meşru savunma, hakkın kullanılması ve ilgilinin rızasıdır.

Araştır 3

Hukuka uygunluk nedenlerinin maddi şartlarında hata durumunda, hatanın kaçınılmaz olması hâlinde, kişinin kastı kalkar. Bu durumda kişinin ceza hukuku bağlamında sorumlu tutulabilmesi, suçun taksirli şeklinin kanunda düzenlenmiş olmasına ve taksirle işlenen suçtan sorumlu tutulabilmek için kanunda öngörülen şartların gerçekleşmiş olmasına bağlıdır.

Kaynakça

Akkaş, A.H. (2016). *Ceza Muhakemesi Bağlamında Yargı Mercileri Kararlarının Birbirleri Üzerindeki Etkisi*, Adalet Yayınevi.

Göktürk, N. (2016). *Haksızlık Yanılgısının Ceza Sorumluluğuna Etkisi*, Seçkin Yayıncılık.

Hakeri, H. (2017). *Ceza Hukuku,* Adalet Yayınevi.

Koca, M. ve Üzülmez, İ. (2019). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayıncılık.

Özgenç, İ. (2019). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Seçkin Yayıncılık.

Roxin, C. (2006). *Strafrecht Allgemeiner Teil*, Verlag C.H. Beck.

Soyaslan, D. (2018). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Yetkin Yayınları.